

NARSPİ ÇUVAŞÇA BİR AŞK ÖYKÜSÜ

Emine Yılmaz
Hacettepe Üniversitesi

0 Giriş

İki bin doksan yedi dizelik bir öykü-şiir olan Narspi, aynı zamanda modern Çuvaş edebiyatının en büyük ustası olarak kabul edilen Konstantin İvanov'un da en önemli eseri. Şairine dünya çapında ün sağlayan, defalarca Çuvaşça ve Rusça baskıları yapılan, Başkurtça, Tatarca, Azeri¹ yanında, Dağ Maricesi, Ukraynca, Mordvince, Udmurtça, Macarca, Sırp-Hırvatça ve İtalyanca gibi dillere de çevirileri yapılan bu şiir Türk edebiyatında hemen hemen hiç bilinmiyor.

Bu incelemede, önce, Ufa'da yayımlanmakta olan *Ural Sassi* (Ural Sesi) adlı Çuvaşça bir gazetenin İvanov'un yüzüncü doğum yılı için çıkarmış olduğu özel bir sayıda yer alan dört tam sayfalık metin kullanılmışsa da, daha sonra Macarca çevirisi ve Rusya'da yapılmış olan Çuvaşça baskısıyla karşılaştırılarak bazı değişiklikler yapılmıştır. Çünkü her üç baskıda da dize sayıları farklıdır.

Yirmi beş yıllık çok kısa bir ömüre sığdırdığı onlarca eser, Konstantin İvanov'a büyük bir ün kazandırmış ve ölüm yılı olan 1915'ten bu yana hem doğduğu yer olan Başkurdistan'da, hem de on bir yaşından sonraki hayatını geçirdiği Çuvaşistan'da adını yaşatmak için müzeler, tiyatrolar kurulmuş, operalar hazırlanmıştır. Doğumunun yüzüncü yılı olan 1990 ise Unesco'nun 25. dönem toplantısında K.V.İvanov yılı ilan edilmiştir.

Bu çalışmada, İvanov'un, Narspi'de de izlerini sürebiliyor olmamız nedeniyle, kısa yaşamının satırbaşları verilecek, Narspi şiirinin Çuvaş edebiyatı içindeki yeri belirlenmeye çalışılacak ve son olarak da bu şiirin biçim ve içerik açısından eski Türk şiiri ile bir karşılaştırma denemesi yapılacaktır.

¹ AÜ, DTCF, Türk Lehçeleri Bölümü'nde öğretim görevlisi olan Yuriy Vasiliyev, K.V. İvanov'un yüzüncü doğum yıldönümünde, bu şiirin Yakutçaya da çevrildiğini belirtmiştir.

1. Konstantin Vasil'yeviç İvanov

Konstantin Vasil'yeviç İvanov [Çuv. Kıştentin Vasil'yeviç İvanov], 1890 yılının 13 Mayıs'ında Başkurdistan'ın Pelepey bölgesindeki Slakbaş [Çuv. Slakpuş] köyünde doğdu. Ataları olan Volga kıyısındaki Hristiyanlar, padişah baskısına dayanamayarak Çeboksarı [Çuv. Şupaşkar] şehrinden kaçarak Ural bozkırlarına yerleşmişlerdi.

K. V. İvanov'un babası, çok çalışkan ve zengin bir Hristiyan olan Vazin'kka N. İvanov [Çuv. Vaşinkka] Başkurdistan Çuvaşlarındandı ve Prtı [Çuv. Pirtta] ailesinden geliyordu. Prtı ailesi de Kaşkır (Çuvaşcadaki anlamı *kurt*) adlı bir Çuvaşa dayanıyor. Yaşlı Çuvaşların anlattıklarına göre, Ruslar Pelepey'e yerleşince, Kaşkır, köyün yanındaki ormana sığınmış ve kurt yakalayıp satarak yaşamını sürdürmeye çalışmış. Bu yüzden Kaşkır adını almış.

K. V. İvanov'un kendi hazırladığı soy kütüğüne göre Kaşkır'ın iki oğlu vardı. Biri Kaşkır İvanı, diğeri ise Kaşkır Kuşmi idi. İvan soyundan gelenler *Pirtta açipçi* (Pirtta'nın çocukları), Kuşmi soyundan gelenler *Kuşma açipçi* (Kuşma'nın çocukları) diye adlandırıldılar. K. V. İvanov, kendi aile ağacını şöyle göstermiş: Kaşkır → Kaşkır İvanı → Şimun → Nikulay → Vaşinkka → Kıştuk (Kıştentin) (İvanov 1990: 20).

K. V. İvanov'un babası Vazin'kka, Rusça, Başkurtça ve Tatarca'yı çok iyi biliyordu. Gazete ve dergi yazıları da yazan Vazin'kka çocuklarının yüksek öğrenim görmeleri için uğraştı. Dört kız kardeşi, bir ablası ve bir erkek kardeşi olan K. V. İvanov'un çocukluğunun büyük bölümü, komşu köy Kayraklı'da [Çuv. Kayrıkli], babaannesinin yanında geçti. Sekiz yaşına geldiğinde, Slakbaş köyündeki ilkokula başladı. Üç yıl sonra Miyek [Çuv. Miyak] bölgesinin Keken [Çuv. Kegen'] köyünde öğretmenlik yapan halası Yevgeniya Nikolayevna İvanova, onu yanına aldı. K. V. İvanov üzerinde çok olumlu etkileri bulunan halası, 1902 yılında onu Simbirska [Çuv. Çimpır] şehrindeki Çuvaş okuluna götürdü. Ünlü Çuvaş eğitimcisi İ. Ya. Yakovlev tarafından kurulmuş olan bu okul, Rusya İmparatorluğu içindeki tek Çuvaş okuluydu ve bu okula Çuvaş Üniversitesi de deniyordu. Kendisi de bir Çuvaş olan İ. Ya. Yakovlev, bütün ömrünü Çuvaş halkının aydınlanmasına adanmıştı. Bugün kullanılmakta olan Çuvaş alfabesi de İ. Ya. Yakovlev tarafından düzenlenmiştir (1872).

İ. Ya. Yakovlev'in okulu, iki yılda bir öğrenci kabul ettiği için, K. V. İvanov, ilk gidişinde okula kabul edilmedi. Bu nedenle, Pelepey'deki şehir lisesinde bir yıl okudu. Bugün, bu lise binasının kapısında, K. V. İvanov'un 1902-1903 yılları arasında bu okulda okuduğuna ilişkin Başkurtça ve Rusça olarak yazılmış bir tabela asılıdır (İvanov 1990: 27).

K. V. İvanov, 1903 yılında, Simbirska Çuvaş okulunun hazırlık sınıfına girdi ve iki yıl burada okudu. Edebiyata, resime, el sanatlarına büyük ilgi duyuyordu ve çok yetenekliydi. Tahtadan yapmış olduğu eşyalar, bugün Slakbaş köyündeki İvanov müzesinde sergilenmektedir.

1905 yılında birinci sınıfa geçen K. V. İvanov, o yıllarda yazmaya başladı. Çok sessiz ve çok çalışkan bir çocuktur. Ancak, 1905-1907 yılları arasındaki ilk Rus devriminin rüzgarları Çuvaş okulunu sardığında, K. V. İvanov'un öncü kişiliği de öne çıkmaya başladı. Şiirleriyle, Çuvaş halkını yüreklendirmeye, özgürlükleri için savaşıma cesareti aşılamaya çalıştı. Devrime karşı çıkan okul hocaları ile de mücadeleye girişen K. V. İvanov, kendisi gibi düşünen otuz yedi öğrenci ile birlikte, 7 Mart 1907'de okuldan atıldı. Böylece, şairin Çuvaş okulundaki yaşamının birinci bölümü kapanmış oldu. Doğduğu köye geri dönen K. V. İvanov, Başkurdistan Çuvaşlarıyla ilgilendi ve onlarla ilgili halkbilim ürünleri topladı. Bu ürünler üzerinde çalıştı.

İlk devrim dalgası sona erdikten sonra, İ. Ya. Yakovlev, sınıfındaki yetenekli öğrencileri yanına çağırdı. Ağustos 1907'de K. V. İvanov da böylece okula geri döndü. İ. Ya. Yakovlev'in, okul kitaplarını Çuvaşçaya çevirme önerisine dört elle sarılan K. V. İvanov, bu amaçla masallar, bilmece, resimler yaptı. Çok sevdiği M. Yu. Lermontov, A. Maykov, H. Ogarev, A. Kol'tsov, N. Nekrasov, K. Bal'mont'un şiirlerini, L. Tolstoy ve K. Uşinskiy'in öykülerini Çuvaşçaya çevirdi. En güzel eserlerini de bu yıllarda (1907-1908), on yedi, onsekiz yaşlarındayken yazdı. Ünlü Çuvaş yazarlarından Peder Huzangay [Çuv. Petir Husankay] genç şairin ustalığından etkilenerek şöyle diyor: "Bu çok şaşırtıcı. Üçbin dizelik şiirde, eski Çuvaş yaşamının tüm ayrıntıları ortaya konuluyor. Bu, hiç bir kalıba sığmayacak kadar şaşırtıcı bir durum" (İvanov 1990: 76).

K. V. İvanov, bir solukta denebilecek gibi *Vatı vırman şuhşı* (Yaşlı Ormanın Düşüncesi), *Kırkunne* (Sonbahar), *Kilse şırı kırkunne...* (Gelip Erişti Sonbahar...) adlı şiirlerini yazdı. *İkî hır* (İki Kız), *Timır tılı* (Demir Rende), *Tili arım* (Dul Kadın) adlı manzum öykülerini düzeltti. *Narspi* şiirini tamamladı (İ. Ya. Yakovlev'in isteğiyle). *Şuyttan çurine* (Şeytanın Kölesi) adlı şiirinin ilk taslağını hazırladı. Çuvaş okulunun 40. kuruluş yıldönümü nedeniyle *Hal'hi samana* (Şimdiki Zaman) adlı şiiri yazdı.

İ. Ya. Yakovlev'in çabalarıyla, 1908 yılında, K. V. İvanov'un eserlerinin ilk baskısı yapıldı. *Çıvaş hallapşem* (Çuvaş Masalları) adlı kitaptaki *Narspi* şiiri okuyucularda büyük şaşkınlık yarattı.

Narspi şiirinin basılmasından sonra, şair yedi yıl daha yaşadı. Bu dönemde de K. V. İvanov ölümsüz şiirler yazmış ancak, bu şiirler gün ışığına çıkmadan yok olmuştur. Ablasının anımsadığına göre, şairin el yazıları dosyası, sivil savaş sırasında bir subay tarafından babasının evinden alıp götürülmüş ve yok edilmiştir.

1909 yılının ilkyazında, K. V. İvanov, halk öğretmeni olmak için sınava girmiş, Simbirska Çuvaş erkek lisesi tarafından kabul edildiği halde şehirden çıkıp gitmiştir. Sonra Çeboksarı [Çuv. Şupaşkar] şehrindeki İkkasi okulundan çıkarılmış olan N. F. Belyayev adlı devrimci ile birlikte Sızran' şehrindeki Koptevka istasyonu çevresinde yaz ve güz geçirmiştir.

Simbirsk Çuvaş okulundaki kitapların Çuvaşçaya çevrilmeleri konusunda yaptığı çalışmalara, bazı çevrelerce saldırılması üzerine, K. V. İvanov'un umutları tümüyle yıkılmış ve 1910 yılında yeniden köyüne dönmüştür. Çok kötü günler geçiren şair, aynı yılın Kasım ayında, İ. Ya. Yakovlev'in onu yeniden Simbirsk şehrine çağırmasıyla umutla dolar. İki sınıflı kız lisesinde, güzel yazı ve resim öğretmeni olarak göreve başlayan şair, yakın dostu, yetenekli yazar ve kompozitör Fedor Pavlov ile *Narspi* operasını gerçekleştirmeyi tasarlar. İşe başlanır, ancak, izin alınamadığı ve sahne bulunamadığı için bu tasarı gerçekleştirilemez.

M. Ya. Sirotkin'e göre, K. V. İvanov'un, 1911-1913 yıllarındaki sanatsal çalışmaları, İvan Trofimov'un kitabına koymak üzere çevirdiği kısa öyküler, bu kitap için hazırlanmış resimler ve Petr Pazuhin'in hazırladığı Çuvaş halkbilim örnekleri içeren bir kitaba olan katkılarıyla sınırlıdır. Bu kadarı bile ona büyük bir ün kazandırmıştır.

İlk Rus devrimi sırasında çektiği güçlükler K. V. İvanov'un hastalanmasına neden olmuş, fakat, o buna aldırmadan çalışmaya devam etmiştir. Resim çalışmalarına ağırlık vererek, Peterburg [Çuv. Pitir] Güzel Sanatlar Akademisi sınavlarına hazırlanan şair, 1913 yılında, Simbirsk Çuvaş okulundaki öğrenciler tarafından sahneye konulan "İvan Susanin" operasının dekorlarını hazırlamıştır. Çocukluğunda beliren üstün zekası ve yeteneği, resimde, grafikte, heykelde, fotoğrafçılıkta, dekorasyonda hep unutulmaz ürünler vermesini sağlamıştır. Dinlenmeden çalışır K. V. İvanov ve ancak böylece kendini avutur.

Tüberküloz ve mide iltihabı, 1913 yılı sonbaharında onu yatağa düşürür. Erkek kardeşi 13 Kasım 1914 yılında, şairi Çuvaş okulundan alır ve babasının evine götürür. Şair böylece, üçüncü kez ve sonsuza dek, doğduğu köye dönmüş olur. Bir kaç ay daha yaşayan K. V. İvanov, 13 Mart 1925'te, henüz yirmibeş yaşındayken ölür ve doğduğu köyde gömülür.

Bugün Slakbaş köyünde, İvanov'un bir anıtmazarı ve doğumunun 50. yıldönümünde, 29 Kasım 1940'ta, P. N. Kudryaşov tarafından kurulmuş olan bir K. V. İvanov müzesi vardır.

Yine Çuvaşistan'ın başkenti olan Çeboksarı'da 1950 yılında dikilmiş bir K. V. İvanov heykeli ve şairin adıyla anılan bir sokak bulunmaktadır.

K. V. İvanov adlı Çuvaş Devlet Akademisi Drama Tiyatrosu ve Narspi operası da yine şairin Çuvaşlar için taşıdığı büyük değeri gösteriyor. Ayrıca 1967'den beri Çuvaşistan'da, güzel sanatlar alanında, her yıl, K. V. İvanov ödülleri dağıtılmaktadır.

K. V. İvanov'un 100. doğum yıldönümü olan 1990 yılı, Unesco'nun 25. dönem toplantısında, önemli tarihler takvimine sokulmuş ve 1990 yılı K. V. İvanov yılı ilan edilmiştir (*ural sassi*, Aralık 1990, no 30, s. 3).

Yine, K. V. İvanov'un 100. doğum yıldönümü nedeniyle *Çıvaş kñeke izdatel'tsvi* (Çuvaş Kitap Yayınevi), *Konstantin İvanov, Şırnisen puhhi* (Konstantin İvanov, Tüm Yazıları) ve *Konstantin İvanova asa ileşşi*

(Konstantin İvanov'u Anımsıyoruz) adlı iki kitap yayımlamıştır (*ural sassi*, Nisan 1990, no 7, s. 2).

2. Çuvaşlar ve Çuvaş Edebiyatı

19. yüzyıla değin edebi metinleri bulunmayan Çuvaşça, ancak çarlık Rusya'sı içinde, Hristiyan misyonerlerin çabalarıyla bir yazı dili olmuştur.

1979 sayımına göre, bir milyona yakını Orta Volga bölgesindeki Çuvaş Federasyonu içinde olmak üzere, toplam 1.731.366 kişi tarafından konulan Çuvaşça, Türk dilleri ailesi içinde, Genel Türkçe z/ ş seslerine karşılık, r/l² bulunduran tek Türk dilidir ve bu özelliğiyle, tek başına batı Türkçesini temsil eder.

Batı Sibiry ve Güney Urallar'dan, Orta Volga ve Ural bölgesine, milat sıralarından başlayarak sürekli göç eden Türk boyları arasında, Çuvaşların ataları olan Bulgar Türkleri de vardı. Attila'nın Hun İmparatorluğu içinde yer alan Utigur ve Kutrigur boylarının ortak adı Bulgar'dı. Kutrigurlar önce Büyük Bulgaristan'ı (7. yüzyıl), sonra da Tuna Bulgar Devleti'ni (679) kurmuşlar, Bizansla olan yakın ilişkileri sonucunda, 864'te Hristiyanlığı resmen kabul etmişler, 1018'de de tümüyle Bizans yönetimi altına girmişlerdir. Dilleri de güney Slavcası tarafından sömürülmüş, unutulmuştur.

Orta Volga bölgesine göç eden (Avarların baskısı sonucu) Utigurlar ise Volga Bulgar Devleti'ni kurmuşlar ve 7.-9. yüzyıllar arasında İslam ülkeleri ile girdikleri ticaret ilişkisi sonucunda yavaş yavaş müslüman olmaya başlamışlardır. Volga Bulgar Devleti, 1237'de Moğol-Türk ordusu tarafından yıkılmış, başkent Bulgar şehri de yerle bir edilmiştir. Altın-Ordu egemenliği altındayken Volga Bulgar halkının büyük bir çoğunluğu müslüman olmuştur. Altın-Ordu yıkıldıktan sonra kurulan Kazan Hanlığı (15. yüzyıl başı), bugünkü Çuvaş topraklarını da içine almaktaydı. Kazan Hanlığı'nın 1552'de Rus çarı Korkunç İvan tarafından yıkılışından sonra, bölge Rus egemenliğine girmiş ve Bulgarlar da yavaş yavaş Hristiyan olmaya başlamışlardır. Çuvaş adına da ilk kez, bu döneme ait Rus kaynaklarında rastlanmaktadır.

Çuvaş yazı dilinin başlangıcı, Rus egemenliği altındaki Çuvaşların Hristiyanlaşması için uğraşan misyonerlerin çalışmalarıyla sıkı bir ilişki içindedir. Ruslar, İncil'i Çuvaşçaya çevirmeye çalışmışlar, misyonerlere Çuvaşça öğretebilmek için de Çuvaşça gramer kitapları hazırlamışlardır. İlk gramer kitabı 1769'da hazırlanmış, ilk Çuvaşça kitaplar 1804-1805 yılları arasında yayımlanmıştır. Kiril kökenli misyoner yazısı, kiliseye hizmet amacıyla kullanılmış, dinsel öyküler, kutsal kitaplar, din kurallarını öğreten kitaplar Çuvaşçaya çevrilmiştir. Ekim devrimine kadar basılmış olan 564 kitabın neredeyse yarısı dinsel içerikliydi (Benzing 1959: 843).

N. İ. İl'minskiy ve N. İ. Zolotnitskiy tarafından geliştirilen, Rus alfabesine dayalı Çuvaş yazısı karmaşık bulunduğu için uzun ömürlü olmamıştır. Bugün

2 Öf. GT ökü "özü" = Çuv. vıkr; GT beş "beş" = Çuv. pitk.

kullanılan ve fonem yazımına dayalı olan Çuvaş alfabesi, ünlü Çuvaş eğitimcisi İ. Ya. Yakovlev tarafından 1872'de düzenlenmiştir (Benzing 1959: 842-843).

19. yüzyıl ortalarına değin yazıya geçirilmemiş olmakla birlikte, çok zengin bir halk edebiyatı gelenekleri olan Çuvaşlar, modern edebiyatlarını da bu gelenek üzerine kurmuşlardır. Halk edebiyatı geleneği ile beslenen modern Çuvaş edebiyatı, Rus okullarında okuyan Çuvaş aydınlarının çok iyi bildikleri Rus edebiyatı etkisiyle gelişmiştir.

Özellikle türkü türü açısından çok zengin olan Çuvaş halk edebiyatında, masallar, bilmeceler ve atasözleri³ de büyük yer tutuyor. Çuvaş halk edebiyatı içinde epik şiir örnekleri bulunmayışı dikkat çekiyor. Bu özellikten ilk kez Finlandiyalı araştırmacı A. Ahlquist, *Nachrichten über Tschuwaschen und Tscheremissen* (1859) adlı kitabında söz ediyor: "Çuvaş şiiri çok zengin ve çok güzel. Epik türküler ve büyü türküler yok. Ancak büyü türküsü yerine geçebilecek 'jömse'leri⁴ var" (Benzing 1959: 843).

Benzing, Ahlquist'in bu saptamasına, ve bir halk edebiyatı türü olarak epik şiirin Çuvaş edebiyatı içinde yer almayışına dayanarak, *Uksak Timŭr Pŭlere ilni ſinçen* (Aksak Timur'un Biler Şehrini Alışı Hakkında⁵) adlı Çuvaş destanının, İbrahim Halfin tarafından 1822'de Kazan'da yayımlanmış olan *Cengiz Han ve Aksak Timur'un Yaşamı* adlı Tatarca destanının bir uyarlaması olduğunu öne sürmüştür (1959: 843).

Çuvaş sözlü halk edebiyatı ürünleri, 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren yazıya geçirilmeye başlanmıştır. A. A. Fuchs (1840), V. Sboyev (1851), S. M. Mihaylov (1853) ve N. İ. Zolotnitskiy (1871), N. İ. Aşmarin (1982, 1900), İ. N. Yurkin (1898) ve G. Timofeyev (1896, 1901) tarafından yapılan metin yayımları özellikle söz edilmeye değer (Benzing 1959: 844).

Birinci dünya savaşının sonuna kadar, Çuvaş edebiyatında, Rusçadan yapılmış çeviriler büyük yer tutuyor. Simbirk Çuvaş okulunun kurucusu ve bugünkü Çuvaş alfabesinin düzenleyicisi olan İ. Ya. Yakovlev ve onun öğrencileri, Rusçadan çok sayıda çeviriler yaptılar. A. S. Puşkin, L. N. Tolstoy, M. Yu. Lermontov ve N. A. Nekrasov'un şiirleri, İ. A. Krilov'un masalları, S. T. Aksakov'un öyküleri, Andersen masalları ve Rus eğitimcisi K. D. Uşinskiy'in okul kitapları Çuvaşçaya çevrildi (Benzing 1959: 844, Yumart 1974: 137-193).

3 bkz. *Çuvaş Atasözleri ve Deyimleri, Çuvaşça-Türkçe/ Türkçe-Çuvaşça Sözlük*, Emine Ceylan, TDAD 10, Simurg/ Ankara 1996.

4 *yumſŭ ~ yumſŭ* "büyü; büyücü".

5 İlk olarak N. İ. Polorussov' tarafından halk ağzından derlenmiş ve 1908'de Çuvaşça olarak yayımlanmıştır. Benzing tarafından, yine kendi gramerinde yer alan Çuvaş alfabesiyle hazırlanmış, Türkçe çevirisi ve bir sayfalık Fransızca özetleriyle birlikte, TDAYB'de yayımlanmıştır (J. Benzing, *Biler Şehrini Fethi*, TDAYB III, 8-9, İstanbul 1947: 126-136). TDAYB'deki bu çalışma, Benzing'in Çuvaşça ile ilgili makalelerinin toplandığı ve C. Schöning tarafından yayımlanmış olan *Bolgarisch-tschuwaschische Studien* (Wiesbaden 1993: 132-141) adlı kitap içinde de yer alıyor.

Bu çeviri yayımlar, modern Çuvaş edebiyatı için çok önemli bir temel olmuş, K. V. İvanov'un *Narspi* öykü-şiiri de bu temel üstünde fakat halk şiiri geleneğinin bir devamı olarak ortaya çıkmış ve bugüne dek Çuvaş şiirinin klasiği olarak süregelmiştir.

3. Narspi

3.1. Biçim Özellikleri

2097 dizelik bir öykü-şiir olan *Narspi*, bu incelemede kullanılan metnin alındığı kaynaktaki⁶ yirmişer dizelik bentler biçiminde verilmiş olmakla birlikte, uyak düzeni gözönüne alınarak dörtlüklere ayrılmıştır. Ayrıca, bu şiirin, Krueger tarafından *Chuvash Manual*'de (1961: 211-214, 260-263) yayımlanan çok küçük bir bölümünde de nazım biriminin dörtlük olduğu görülmektedir.

Nazım birimi açısından, şiirin, eski Türk halk şiiri geleneğiyle uyum içinde olduğu görülüyor. Eski Türk halk şiirinde, nazım biriminin dize ve ikilik olduğu görüşleri de ileri sürülmüş olmakla birlikte, yaygın kanı Türk şiirinin asıl biriminin dörtlük olduğudur. Ancak, Türk şiir geleneğinde, nazım biriminin dize, ikilik, üçlük, beşlik olduğu ürünler de verilmiştir (Dizdaroğlu 1969: 25, T. Tekin 1989: VIII).

Şiirde, hece ölçüsünün eski Türk halk şiirinde en çok sevilen 4+3 duraklı, yedili kalıbı kullanılmıştır. Türk halk şiirinin en eski örneklerinin bulunduğu *Dīvānū luğātī't-türk* 'te de en çok bu kalıp kullanılmıştır (Dizdaroğlu 1969: 26, T. Tekin 1986b, 1989). İvanov'un bu şiirinde, ölçüye büyük bir çoğunlukla uyulmuş, zaman zaman sekiz heceli dizeler de kullanılmıştır:

11. Sivŭ kuſſŭlŭpe yŭret / 49. Aslŭ uram tŭrſſŭpe / 51. Uram ikŭ ayŭkŭipe / 70. Starik larat' vŭlŭtapa vb.

Yedi heceli dizelerde 4+3, sekiz heceli dizelerde 4+4 durak uyak düzenine büyük ölçüde uyulmuştur. Bunun yanında duraksız dizeler de görülüyor:

107. Ukſapala ereheh,	(4+3=7)
338. Hŭysen puyanlŭhŭpe,	(yedi heceli, duraksız)
494. Turŭ pŭrsen sivŭ pulsan,	(4+4=8)
11. Sivŭ kuſſŭlŭpe yŭret,	(sekiz heceli, duraksız)

Krueger (1961: 211) şiirin uyak düzenin *abab* olduğu görüşündedir. Dörtlüklerin yarıya yakını gerçekten de bu düzenle yazılmıştır. Ancak yine

6 *ural sassi* (Ural Sesi), Mayıs 1990, no: 8, Pelepey-Başkort ASSR. (*Başkortostan* gazetesinin, K. V. İvanov'un 100. doğum yıldönümü nedeniyle çıkarmış olduğu özel sayısı)

yarıya yakınında *abcb* ve çok az bir bölümünde de *abac*, *aaba*, *aabb*, *aabc*, *abcd* düzenleri görülüyor. Sırayla örneklendirirsek:

Abab

1. Puş uyıhın vışınçe,
2. Hıvel pıhrı işitsa.
3. Silpi çıvaş yalınçe,
4. Yur irilçi vaskasa.

Abac

101. Şakı şutı tınçere,
102. Vıyli şuk ta etemren.
103. Şıvsem şınçe, şır şınçe,
104. Huşa pulsa vıl tırat'.

Aabb

141. Kalım irtet, yur pıtet,
142. Şurhi suha ta şitet.
143. Çıvaş çasah urılmaşt',
144. Muhmır irtse kayaymaşt'.

Abcd

340. An üpkeleşsem, Setner,
341. Mıñşın sınna üpkeleş?
342. İsta tarsi kayas-ha,
343. Puyarı atte-anneren.

Yine eski Türk halk şiiri geleneğinde olduğu gibi, dize sonlarında, çoğunlukla, gerçekte ses benzerliği (asonans) denilebilecek yarım uyaklarla yetinilmiştir. Az sayıda tam uyaklı dizelere de rastlanıyor:

33. Sülte, pılıt ayınçe,
34. Tiri yurri iltinet.
35. Şemse kurık sıyınçe,
36. Putek-surıh sikkelet.

21. Kilçi ırı şurkunne,
22. Kilçi, yaçı işitsa.
23. Hıvel savat' tınçene,
24. Hıl ıyhınçen vıratısa.

Gerçekte çoğu durumda, ses benzerliği yalnız eklerle sağlanmıştır. Uyak hiç yoktur:

abcb

41. Silpi yalı—puyan yal,
42. Larat' vırman işınçe.
43. Kantur pekeh şurçisem,
44. Vat yımrasem ayınçe.

aaba

133. Vihçipe işlöpır,
134. Vihçipe işlöpır.
135. Kilte İsme pulmasan,
136. Kürşı patne kırıpır.

aabc

189. Vıyisençe un sassı,
190. Kayık sassı yevırlı.
191. Ahıltaşa kulnı çuh,
192. Şırıp sın ku temelle.

69. Akı kiper sıyınçe,
70. Starik larat' vılta^{pa}.
71. Yıpirt-yapirt pulline,
72. Utlasşın iman^{pa}.

Pek çok dörtlükte, en eski Türk şiirini anımsatacak biçimde, dize başı ses benzerliği ve uyaklardan yararlanılmıştır⁷:

564. Şimik kunı ylıpe,	1418. Ançah vıl ta vılyama,
565. Şınsem munça kıreşşı.	1419. Aptırarı inkışpe.
566. Şimik kurıkıpele,	1420. Aptırasa urama,
567. Şansurımne hırteşşı.	1421. Tuhsa kayrı laşıpe.

Krueger, bu şiirin epik bir şiir veya bir *saga*⁸ sayılamayacağı, en iyi aandırmanın *romance*⁹ olacağı görüşündedir (1961: 211).

Eski Türk halk şiiri geleneğiyle karşılaştırıldığı zaman, Narspi'nin, nazım birimi, dörtlük sayısı ve ekseninde bir olay bulunması açısından destan türüne yakın olduğu söylenebilir.

3.2. İçerik Özellikleri

Çuvaşların eski köy yaşamlarını, inançlarını, geleneklerini, doğa ile olan ilişkilerini Narspi ile Setner'in aşk öyküleri etrafında anlatan bu şiir, aynı zamanda, İvanov'un tek sevgi şiiri. Babasının, yoksul ve yiğit Setner'den ayırıp, zengin ve yaşlı Tıhtaman'la zorla evlendirdiği güzel Narspi'nin öyküsü, geleneksel Türk toplumuna hiç de yabancı değil. Kendi ölümü pahasına Tıhtaman'la yaşamaya başkaldıran Narspi ile, daha öğrenci iken çarlık düzenine karşı verilen savaşın içinde yer alan ve bu uğurda çektiği sıkıntılarla yirmibeş yaşında tüberkülozdan ölen K. V. İvanov, birbirlerine çok benziyorlar.

İvanov'un anlattığı Silpi köyü de gerçekte, kendi çocukluğunu geçirdiği Slakpuş köyü. *Konstantin İvanov* kitabından öğrendiğimize göre (bkz. Kaynakça), Slakpuş köyü Kiremet dağının eteklerinde yer alıyor. Dağın eteğindeki beyaz taşların aralarından pınarlar fışkırıyor. Bunlardan biri de, köye

7 T. Tekin'e göre, eski Türk halk şiirinde iki tür uyak geleneği var. Biri, Moğol şiirinde de görülen dize başı uyak geleneği, diğeri de *Dīvānū luğātī't-türk*'teki en eski Türk halk şiiri örneklerinde görülen dize sonu uyak geleneği (1986a: 7, 1989: X). Arat, eski Türk şiirinde, aynı dizelerde ve şiirde, her iki uyak türünün de kullanıldığı örnekler veriyor (1986: 117-118). Ancak, Arat, dize başı uyak geleneğinin daha eski olduğunu, bunun da eski Türkçede vurgunun söz başında olmasından kaynaklandığını, sonradan vurgunun söz sonuna kaymasıyla dize sonu uyağın ortaya çıktığını düşünüyor (1986: 19).

8 Eski İskandinav öyküsü veya masalı; eski zamanlara ait öykü.

9 Roman, romana benzer olay veya öykü; masal; macera.

adını veren Slak suyu. Bu pınarlar, oluklar boyunca çağlayarak akıyor. Köye ilk kez gelen bir insan, pınarların sesini değirmen sesi sanabiliyor. Köyün doğusunda büyük, kara bir orman, ortasında ise yeni yapılmış bir kilise var. Burada Çuvaşlar çiftçilik yapıyor, çizme dikip satıyorlar. Slakpuş¹⁰ tan üç *şuhrım*¹⁰ uzaklıkta, İvanov'un şiirindeki köye adını veren Silpi çayırı başlıyor. Şairin bu köydeki yaşamı, *Narspi*'de küçük Sentti ile verilmiş.

Krueger da, İvanov'un bu şiirle, çarlık düzeni içindeki eşitsizliği sorguladığı görüşündedir (1961: 211).

Çevrildiği her dilde hayranlık uyandıran *Narspi* şiiri için, pek çok eleştirmen, yazar ve bilim adamı tarafından öne sürülen görüşlerin bir bölümü aşağıda verilmiştir:

S. A. Laşman, 1955 (İvanov 1990: 70)

Gümüş bir çingirak sesi gibi çingirdayarak akıyor Konstantin'in şiiri. Şiirin her sözü güzel, açık, yerinde ve etkileyici. Şimdiye dek işitilmediği kadar yürek coşturucu...

M. Ya. Sirotkin, 1957 (İvanov 1990: 72-73)

Narspi şiiri, İvanov'un en ünlü şiiri. Narspi'nin acılı yaşamı, sıcak yüreği, onu, öbür kardeş halkların büyük yazarları ve şairlerinin çizdiği olumlu kadın tipleriyle akraba yapıyor. İvanov'un şiir yeteneği, Çuvaş halk edebiyatı kaynağından beslenmiş, modern Rus edebiyatı etkisiyle gelişmiştir. İçeriğiyle, biçimiyle, fikirleriyle, halk yığınlarının düşünce ve ruhunu derinden işleyen Narspi, Çuvaş edebiyatının dilini zenginleştirmiştir.

V. Ya. Kanyukov, 1979 (İvanov 1990: 74)

İvanov'un lirik ve epik şiirlerinde, Çuvaş kültürünün çok önemli bir dönemi başlıyor. Puşkin gibi, İvanov da eserlerine halk türkülerıyla bilmeceleri sokuyor, Çuvaş edebiyatında ilk kez bilmeceleri şiire yerleştirip işliyor.

V. A. Dolgov, 1948 (İvanov 1990: 83)

Ünlü şiir Narspi yazılalı neredeyse yarım yüzyıl oldu. Okuyanların yüreklerinden çıkmıyor. O, halkın yüreğine, gönlüne gittikçe daha çok işliyor. Neden böyle? Niçin herkes Narspi'yi severek okuyor?

Çünkü İvanov'un yazdığı Narspi'yi yaşam yarattı. O, yaşamla büyüdü, yaşamla yürüyor. Onun temeli hümanizm.

A. Todorov, 1966 (İvanov 1990: 86)

Biz Bulgar yazarları, 1956 yılından başlayarak, Çuvaş yazarları ile hep dostluk içinde olmaya, Çuvaş edebiyatını kitaplarımızda tanıtmaya çalıştık. Bulgar yazarları, Çuvaş yazarlarının ürünlerini Bulgarcaya çevirmeye başladı. Bu ürünler arasında, Çuvaş ulusal şiiri Narspi, uzaklarda bir yıldız gibi parlıyor.

10 Bir kilometreye yakın uzunluk ölçüsü.

A. Róna-Tas, 1977 (Narspi'nin Macarca çevrisinin sonunda yazdıklarından, İvanov 1990: 88)

İvanov'un dili kristal gibi temiz, gerçek şiir dili. Şiirlerinde, özellikle düşünülerek kullanılmış sözcükler yok. İvanov için, yalancı sanatın, kurnaz sözcüklerin ardına gizlenmek çok yabancı bir şey. İvanov'un şiirlerinde, çok yerde, Çuvaş halk türkülerinden alınmış örnekler var. Bu nedenle de çok özgün bir dil...

K. V. Prta (Çuv. K. V. Pirtta), 1918 (İvanov 1990: 30)

İvanov, Narspi'yi yazarak Çuvaş dilinin güzelliğini ortaya çıkardı. Çuvaşça, yoksul bir dil olarak bilinirken, Narspi şiiri ile, Çuvaşların tüm yaşamı, sevinçleri, kederleri, sevgileri anlatılamayacak bir güzellikte ortaya konuldu. Böyle bir şiir, Çuvaş edebiyatında bir daha yazılmadı. İvanov, Çuvaşça ile neler yazılabileceğini gösterdi.

3.2.1. Anlatım

K. V. İvanov'un anlatımında, ilk bakışta şu özellikler dikkati çekiyor: Doğrudan anlatımı yeğlemesi, sembollere başvurmaması, insanı doğaya, doğayı insana benzeterek anlatması, eylemleri çok kullanması ve doğa yansımaları sözcüklere çok yer vermesi.

Sıfatlar çok az ve basit: *ırĭ şurkunne* "güzel ilkbahar", *asĭ yal* "büyük köy" vb. İvanov'un aynı zamanda ressam olmasına karşın, şiirinde bu özelliği pek hissedilmiyor. Betimlemeler çok yalın ve eylemlerle anlatılmış. Her şey hareket halinde:

65. Tırĭ sıvĭn ĭşĭnce,	Duru suyun içinde,
66. Kĭvak pĭlĭt yavĭnat'.	Mavi bulut kıvrılır.
67. Vatĭ yĭmra tayĭlsa,	Koca söğüt salınır,
68. Tĭsne pĭhsa savĭnat'.	Ona bakıp sevinir.

Eylemler de en çok ulaç biçimi kullanılmış. Bu da şiire sürekli bir hareket, canlılık ve süreklilik sağlıyor:

17. Hĭl kuşsulĭ şavlasa,	Kışın yaşı çağlayıp,
18. Yuhsa kayrĭ sırmara.	Akıp gitti ırmakta.
19. Açı-pĭçi vilyasa,	Çoluk çocuk oynayıp,
20. Çupsa süret uramra.	Koşup durur sokakta.

Eylemlerin çok kullanılması, doğaya bağımlı, göçebe bir toplumun izlerini yansıtır ve bu özelliğiyle de eski Türk halk şiirine yaklaşıyor.

Doğa sürekli kişileştirilerek anlatılmış:

25. Tıttım vırman çırilet.	Kara orman dirilir.
26. Yeşil tumtir tihnat'.	Yeşilleri giyinir.
27. Şeşenhir te yeşeret.	Bozkır bile yeşerir.
28. İlempe muhtanat'.	Güzelim, der, övünür..

Bu özellik bir rastlantı gibi görünmüyor. 101. dizeyle başlayan dörtlükte, insanın doğanın efendisi olarak betimlenmesi, bunun ipuçlarını veriyor:

101. Şakı şuti tınçere,	Bu aydınlık dünyada,
102. Vıyli şuk ta etemren.	İnsandan güçlüsü yok.
103. Şıvsem şınçe, şır şınçe,	Suların ve yerlerin,
104. Huşa pulsa vıl tırat'.	Tek efendisi odur.

Fakat, bu kadar güçlü olan insan da kendi doğasına esir. Buraya kadar doğayı anlatan şair, bundan sonra insanı anlatmaya başlıyor ve öyküye asıl buradan geçiliyor:

105. Ançah vıylı etem te,	Fakat güçlü insan da,
106. Hıy tınçine pihnat'.	Kendi nefesine esir.
107. Uksapala ereheh,	Para ve şarap ile,
108. Şınna şıran kılarat'.	Yoldan da çıkabilir.

Sarı Hır [Sarı Kız] bölümü ile birlikte (161. dizeden itibaren) artık insanın betimlenmesine geçiliyor. Bu bölümde, önceki bölümün tersine olarak insan doğaya benzetilerek anlatılıyor ve bu özelliğiyle de yine Türk halk şiiri geleneğine yaklaşıyor:

161. Yeşil kurık huşşınçe,	Yeşil otlar içinde,
162. Sap-sarı çeçek üset.	Sapsarı çiçek büyür.
163. Aslı Silpi yalınçe,	Büyük Silpi köyünde,
164. Narspi yatlı hır üset.	Narspi adlı kız büyür.

Yine şairin ressam oluşuyla bağdaşmayan bir özellik de renklerin az kullanımı. Yalnız *ak*, *kara*, *yeşil*, *kırmızı*, *mavi*, *sarı*, *ala* gibi ana renklerin kullanılması ve bunların da sayısı çok değil: *yeşil tumtir* “yeşil elbise”, *kıvak pılıt* “mavi bulut”, *hura vırman* “kara orman”, *sap-sarı çeçek* “sapsarı çiçek” vb.

Şiire hareket ve canlılık sağlayan öğelerden biri de karşılıklı konuşmalar. Bu özellik *Atte-Anne* [Baba-Anne] başlıklı bölümle birlikte (1738. dizeden itibaren) iyice yoğunlaşıyor. Bir dörtlük karşılıklı konuşma biçiminde ikiye ayrılabilir:

1876. Karçık	Anne
1877. Av tata mın kalaşat'!	Bak işte ne söylüyor!
1878. Savnı hırne itle-ha!	Sevgili kızını dinle!
1879. Miheter	Baba
1880. Şitı, karçık, vulaşma.	Yeter, kadın, konuşma,
1881. Hır sımahne itler-ha!	Kızın sözünü dinle!

İçerikle ilgili önemli bir özellik de bilmece, atasözü, büyü duası gibi halkbilimi ürünlerinin şiire yerleştirilmiş olmasıdır. Şiir, bu açıdan önemli bir halkbilimi malzemesidir:

207. Süs hürelli hursı yıtı,	Kendir kuyruklu çelik köpek,
208. Pır kıret te pır tuhat'.	Bir girip bir çıkıyor.
	(Bilmece: iğne)
241. Çın sımahın suyi şuk.	Doğru söze ne denir.
	(Atasözü)
1426. Şitmıl tinıs leş yençen,	”Yetmiş deniz öteden,
1427. Kilet karçık şapatan.	Gelir yaşlı şapatan.
1428. Vır, sur, karçık yaşkana—	Üfür, tükür, çorbaya—
1429. Pıttır usal Tıhtaman!	Ölsün kötü Tıhtaman!
1430. Utmıl tinıs uttinçe,	Altmış deniz adasında,
1431. Latat', siket, yıs pukan.	Sıçırıyor bakır Pukan.
1432. Sikeh, sikeh, yıs pukan,—	Sıçra da bakır Pukan,
1433. Pıttır usal Tıhtaman!	Ölsün kötü Tıhtaman!
	(Büyü duası)

4. Kaynakça

- ARAT, R. R., 1986, *Eski Türk Şiiri*, TTK VII. Dizi-Sa. 45^a, 2. baskı, Ankara.
- AŞMARİN, N. İ., 1928-1950, *Thesaurus Language Tschuvaschorum*, 1-2 Kazan', 3-17 Çeboksarı.
- BEDE, A., 1977, *Narspi, Szép Leany*, Konsztantin İvanov, Eger (Róna-Tas'ın sonsözüyle).
- BENZİNG, J., 1959, "Die tschuwaschische Literatur", *PhTF II*, 841-861, Wiesbaden.
- BOMBACI, A., 1959, "The Turkic Literatures. Introductory Notes on the History and Style", *PhTF II*, XI-LXXII, Wiesbaden.
- DİZDAROĞLU, H., 1969, *Halk Şiirinde Türler*, TDK 283, Ankara.
- İVANOV-PİRTA, K.V., 1993, *Narspi*, "vuçah" Biblioteki 2 (14) N°.
- İvanov 1990= *Konstantin İvanov*, 1990, *Fotoalbum*, Kandidat filologiceskih nauk, A. P. Huzangay, G. S. Samsonova, Çeboksarı.
- KRUEGER, J. R., 1961, *Chuvash Manual*, Indiana University Publications, Uralic and Altaic Series, Vol. 7, Bloomington.
- PAASONEN, H., 1950, *Çuvaş Sözlüğü*, TDK C. III. 7, İstanbul.
- SERTKAYA, O. F., 1986, "Eski Türk Şiirinin Kaynaklarına Toplu Bir Bakış", *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı I* (Eski Türk Şiiri), sayı 409, s. 43-80.
- SİDOROVA, Ye. S., 1972, "Çuvaşskiy fol'klor v tvorçestve K.V.İvanova (K.V.İvanov'un Yaratıcılığında Çuvaş Folkloru)" *Çuvaşskiy yazık, literatura i fol'klor I*: 352-364, Çeboksarı.
- SİROTKİN, M.Ya., 1961, *Çuvaşsko-russkiy slovar'*, Moskva.
- SKVORTSOV, M.İ., 1985, *Çuvaşsko-russkiy slovar'*, Moskva.
- TEKİN, Ş., 1965, "Uygur Edebiyatının Meseleleri", *TKA II* (1-2), Ankara, 26-67.
- TEKİN, T., 1986a, "İslâm Öncesi Türk Şiiri", *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı I* (Eski Türk Şiiri), sayı 409, Ocak, 3-42.
- _____, 1986b, "Karahanlı Dönemi Türk Şiiri", *Türk Dili, Türk Şiiri Özel Sayısı I* (Eski Türk Şiiri), sayı 409, Ocak, 81-157.
- _____, 1989, *XI. Yüzyıl Türk Şiiri*, TDK 541, Ankara.
- Ural sassi [Ural Sesi]*, Nisan 1989, no: 30, Pelepey-Başkort ASSR.
- Ural sassi [Ural Sesi]*, Nisan 1990, no: 7, Pelepey-Başkort ASSR.
- Ural sassi [Ural Sesi]*, Mayıs 1990, no: 8, Pelepey-Başkort ASSR. (Başkortostan gazetesinin, K. V. İvanov'un 100. doğum yıldönümü nedeniyle çıkarmış olduğu özel sayı)
- YUMART, G. F., 1974, "Revolutsiççen çıvaşla kuşarnı poezi (Devrime Kadarki Çuvaş Çeviri Şiiri)", *Çuvaşskiy yazık, literatura i fol'klor 4*: 137-193, Çeboksarı.